

РЕЛІГІЯ В ЖИТТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ДОНЕЦЬКА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)

Починаючи з кінця 80-х рр. ХХ ст., релігія стала звичайною складовою українського суспільства. Україна пережила у 90-ті рр. ХХ ст. релігійний бум, але сьогодні релігійне життя увійшло в рамки свого природного існування. Рівень релігійності населення, традиційно низький в атеїстичному радянському суспільстві, значно збільшився за роки незалежності й сягав показників 48–70% від загальної кількості населення країни [2; 5]. Проте цікаво з'ясувати, а чи це зростання було даниною моді, чи ж дійсно можна говорити про підвищення релігійності і духовності нашого суспільства. Особливо це важливо, коли йдеться про молодь, зокрема молодь студентську, яка має в недалекому майбутньому стати інтелектуальною елітою суспільства. Які цінності та моральні орієнтири є в сучасній студентській молоді, на які духовні складові спирається вона у своєму житті, чи змінюються певні позиції у світосприйнятті, стані духовності та релігійності нашої сучасної молоді порівняно з молоддю 90-х рр. ХХ ст. та початку 2000-х рр.

Мета статті – проаналізувати рівень релігійності та ціннісних орієнтирів сучасного донецького студентства на основі здійсненого авторами у 2011 р. соціологічного опитування та порівняння цих даних із більш ранніми, що були отримані під час соціологічного дослідження 2002 р. [1; 2]. За окремими позиціями передбачається порівняння із загальноукраїнськими даними щодо релігійності молоді станом на 1992–1994 рр. [3].

Проблема релігійності молоді у пострадянський час постійно була та й сьогодні залишається в центрі уваги дослідників. Серед найбільш цікавих та аналітичних загальних праць із цього приводу слід згадати, передусім, праці В. Єленського, В. Перебенесюка [3] та О. Сєвекіної [5]. Регіональні аспекти були висвітлені у статтях дослідників Н. Белікової й О. Белікова [1; 2] та в матеріалах соціологічного дослідження “Національна та релігійна толерантність київських студентів”, яке було проведено Молодіжною асоціацією релігієзнавців та МАГО “АРРАІД” [4].

Для з'ясування ставлення студентів до релігії та релігійних цінностей у березні 2011 р. було проведено соціологічне опитування серед студентів двох вищих навчальних закладів Донецька: Донецького національного університету та Державного університету інформатики і штучного інтелекту. На питання анкети відповіли 324 студенти. Серед опитаних дівчат виявилось 62%, юнаків – 37%. Вік: 17 років – 1,9%, 18 – 64,2%, 19 – 13,9%, 20 – 2,5%, 21 – 1,9%, 22 – 0,3%. Неодруженими є всі 100% респондентів.

Запропонована анкета містила шість питань, які умовно можна розділити на дві групи. Перша з'ясовувала релігійне самовизначення студентів, це, передусім, запитання про релігійну самоідентифікацію,

конфесійну належність, знання релігійної догматики та характер релігійної поведінки. Друга група стосувалася ціннісних орієнтацій студентів донецьких вищих навчальних закладів.

Згідно з отриманими даними, віруючою людиною вважають себе 48,1% опитаних (з них 64% – жінки та 36% – чоловіки), 44,2% вагаються між вірою та невірою (“скоріше так” – відповіли 37,1% респондентів (66,7% – жінки та 33,3% – чоловіки), “скоріше ні” – 7,1% (47,8% – жінки, 52,2% – чоловіки), байдужими до релігії себе проголосило 3,1% опитаних (50% – жінки, 50% – чоловіки), невіруючі становлять 4,6% респондентів (40% – жінки, 60% – чоловіки). Отже, можна побачити, що майже половина опитаних задекларувала себе як віруючі, при цьому жінки виявилися більш релігійними, ніж чоловіки.

Порівняння із даними по Донецьку станом на 2002 р. [2, с. 109] засвідчують, що тоді віруючими себе визнали 71,2%, вагалися між вірою та невірою – 16,2%, байдужими до релігії себе проголосило 7,2% опитаних, невіруючі становили – 5,5% респондентів (табл. 1).

Таблиця 1

**Дані стосовно віруючих, тих, хто вагається,
байдужих до релігії та невіруючих**

Роки	Віруючі, %	Ті, хто вагається, %	Байдужі, %	Невіруючі, %
2002	71,2	16,2	7,2	5,5
2011	48,1	44,2	3,1	4,6

Аналіз свідчить, що проголошений у 2011 р. рівень релігійності є нижчим, ніж у 2002 р. Разом з тим ми маємо збільшення кількості тих, хто вагається, тобто не має чіткої думки з приводу власної релігійності (з 16,2% до 44,2%). Враховуючи вік наших респондентів, це можна пояснити тим, що процес їх особистого становлення ще продовжується, тому вони не мають чітко визначених поглядів (ми не маємо на увазі студентів з релігійних сімей, де релігійність формується з дитинства). При цьому слід звернути увагу на зменшення у 2011 р. кількості байдужих до релігії та невіруючих, а також на те, що кількість тих, хто “скоріше вірить”, становить 37,1% порівняно з 7,1% “скоріше невіруючих” (а отже, загальна кількість віруючих та “скоріше віруючих” на 2011 р. становить 75,2%, що практично дорівнює показникам кількості віруючих у 2002 р.), тобто робити висновки про кардинальне зменшення кількості віруючих не можна. Разом з тим зазначимо, що виявлена тенденція до зменшення кількості віруючих серед молоді потребує подальшого спостереження для отримання остаточних висновків.

При порівнянні даних, отриманих у 2002 та 2011 рр., із загальноукраїнськими даними 1992–1994 рр. [3, с. 67] (табл. 2) можна побачити безумовне зменшення невіруючих та байдужих до релігії (28% – у 1992–1994 рр., 12,7% – у 2002 р., 7,7% – у 2011 р.), зменшення у 2002 р. з подальшим збільшенням у 2011 р. тих, хто вагається (39%, 16,2%, 44,2% відповідно), та приріст тих, хто вважає себе віруючим у 2002 р. з їх

подальшим зменшенням у 2011 р. (33%, 71,2%, 48,1%). Якщо повернутися до попереднього тексту зі спробами обґрунтувати близькість положень “вірую” та “скоріше вірую”, то загалом можна побачити тенденцію до зростання релігійності студентства порівняно з початком 90-х рр. ХХ ст.

Таблиця 2

Зведені дані декларування релігійності студентством України та Донецька станом на 1992–1994 рр., 2002 р., 2011 р.

Регіон	Роки	Віруючі, %	Ті, хто вагається, %	Байдужі, %	Невіруючі, %
Україна	1992–1994	33	39	12	16
Донецьк	2002	71,2	16,2	7,2	5,5
Донецьк	2011	48,1	44,2	3,1	4,6

Продовжуючи аналізувати отримані в 2011 р. матеріали, можна відзначити, що більшість опитаних – 76,5% – вважають себе такими, що вірять у Бога (серед усіх, хто визнав себе таким, цей показник становить 91%). Ще 9% опитаних назвали себе такими, що вірять, але не в Бога, а в надприродні сили (від кількості віруючих це 4,5%); у всесвітній розум вірять 3,7% студентів (1,9%), серед інших варіантів (а це “вірую у себе”, “у свої сили”, “не визначився”) – 10,8% (2,6% відповідно). Для порівняння: у 2002 р. [2, с. 110] (табл. 3) ми мали, відповідно, 54% тих, хто вірить у Бога, та 17,2% тих, хто вірить у надприродні сили, тобто можна спостерігати збільшення кількості тих, хто проголошує, що вірить у Бога.

Таблиця 3

Дані стосовно тих, хто вірить у Бога, надприродні сили тощо

Роки	Ті, хто вірить у Бога, %	Ті, хто вірить у надприродні сили, %	Ті, хто вірить у всесвітній розум, %	Інші варіанти, %
2002	54	17,2	–	–
2011	76,5	9	3,7	10,8

Однак вважати, що ми маємо у 2011 р. зростання релігійної організованості студентів, не можна, скоріше йдеться про слабке розуміння з боку ряду респондентів релігійної проблематики взагалі та слабке елементарне вміння логічно мислити. Так, 26% з тих, хто проголосили себе невіруючими, при відповіді на перше запитання анкети, вказали, що вони вірять у Бога при відповіді на друге запитання; аналогічно по 13% невіруючих вірять у надприродні сили та всесвітній розум. Серед байдужих до релігії 33% зазначили, що вірять у Бога. Серед тих, хто вагається між вірою та невірою показники розподілилися таким чином: з-поміж тих, хто обрав відповідь “скоріше вірю”, у Бога вірить 77,5%, у надприродні сили – 13,3%, у всесвітній розум – 4,2%; з-поміж тих, хто відзначив відповідь “скоріше невірю”, вірять у Бога 26,1%, у надприродні сили – 17,4%, у всесвітній розум – 8,7%.

Про свою належність до християнських конфесій повідомив 91% віруючих респондентів (у тому числі, до Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) віднесло себе 80%; до Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) – 15,5%, до Української греко-католицької церкви (УГКЦ) – 1,3% респондентів, до Римо-католицької церкви – 0,7%). До інших конфесій віднесли себе 3,2% респондентів (серед них – мусульмани (2), рідновіри (1), буддисти (1), кришнаїти (1), сайентологи (1), Свідки Єгови (1), анімисти, фетишисти (?)(2)). Якщо порівнювати ці показники із показниками 2002 р. [2, с. 110] (табл. 4), можна помітити відмінності: так, до УПЦ МП себе відносили 28,3% віруючих; до УПЦ КП – 33,6%; до УГКЦ – 8,5%; до інших конфесій – 5,9%; зазначили, що не належать до жодної конфесії, 23,7%.

Таблиця 4

Дані про належність респондентів до конфесій

Роки	УПЦ МП, %	УПЦ КП, %	УГКЦ, %	Інші, %
2002	28,3	33,6	8,5	5,9
2011	80	15,5	1,3	3,2

Дані табл. 4 свідчать про збільшення кількості тих, хто відносить себе до УПЦ МП, за рахунок вірян УПЦ КП, УГКЦ, інших конфесій та тих, хто вважав себе позаконфесійним. Разом з тим виявилось, що один фетишист та один католик (!) взагалі проголосили себе скоріше невіруючими. А буддист, кришнаїт, мусульманин, сайентолог, анімист, Свідок Єгови віднесли себе до “скоріше віруючих”. Загалом перелік конфесій засвідчує або повну необізнаність у проблемі, або не зовсім серйозне ставлення окремих респондентів до опитування. І в першому, й у другому випадках це є симптоматичним і свідчить про низький рівень релігійної культури частини опитаних та наочно ілюструє місце релігії в їх житті.

Продовжуючи тему, зазначимо, що значна частина тих, хто вірить не в Бога, а в надприродні сили, також заявили про свою конфесійну належність: до УПЦ МП – 7%, до УПЦ КП – 14%, до УГКЦ – 60%, до інших – 10%. Серед прихильників всесвітнього розуму належними до УПЦ МП визнало себе 1,4%, УПЦ КП – 2%, УГКЦ – 0%, інших – 26,7%. Така сама ситуація виникала й у 2002 р., коли ті, хто вірить у надприродні сили, віднесли себе до УПЦ МП – 6,8%, до УПЦ КП – 24,3%, до УГКЦ – 2,9%, до інших конфесій – 3,9%.

Тобто можна зробити висновок, що серед значної частини студентської молоді взагалі немає якісного розуміння того, що є Бог, а що є віра в надприродні сили, що таке конфесія та конфесійна належність. Так, у поняття “Київський патріархат” або “Московський патріархат” вони часто вкладають геополітичний зміст, обираючи ту чи іншу конфесію за своїми політичними вподобаннями або тим, що вона є найбільш численною в регіоні. Безперечно, що для досить значної частини студентської молоді оголошена церковна належність є демонстрацією

етнічних, культурних, політичних, а не реальних релігійних переваг. Саме це, судячи з усього, спонукало значну кількість опитаних назвати “свою” ту чи іншу церкву. Прикметно, що до УПЦ МП віднесли себе 8% невіруючих, 50% байдужих, 40% “скоріше невіруючих”, 68,4% “скоріше віруючих” респондентів, до УПЦ КП – 20% “скоріше невіруючих” та 19,7% “скоріше віруючих”, до УГКЦ – 2,6% “скоріше віруючих”.

Після цього навряд чи можна вважати парадоксальним той факт, що чимало студентів, які вважають себе християнами, не мають елементарних знань з християнської догматики. Так, 7,5% “вірян” УПЦ МП, 8% – УПЦ КП, 20% – УГКЦ заявили, що не вірять, а відповідно, 19,1%, 30%, 40% з них та 66% з інших християнських конфесій не змогли визначитися, вірять вони чи ні, що Христос був розп’ятий за людські гріхи й на третій день воскрес. Приблизно таку саму картину ми мали й у 2002 р. [2, с. 110] (табл. 5): трохи меншою стала кількість тих, хто взагалі не вірить в один з головних християнських догматів, але значно збільшилася кількість тих, хто не може визначитися, тобто знов-таки ми маємо констатувати збільшення кількості студентів, які не мають власних чітких поглядів на певні проблеми.

Таблиця 5

Дані щодо знання християнської догматики

Конфесія	Не вірю, що Христос був розп’ятий за людські гріхи й на третій день воскрес, %		Не можу визначитися, вірю чи ні, що Христос був розп’ятий за людські гріхи й на третій день воскрес, %	
	2002 р.	2011 р.	2002 р.	2011 р.
УПЦ МП	9,7	7,5	10,6	19,1
УПЦ КП	18,9	8	19,5	30
УГКЦ	6,1	20	15,2	40

Відповідно, й релігійна поведінка основної маси опитаних виглядає не надто послідовною. Зокрема, виявилось, що 8,8% молодих християн не відвідують богослужінь зовсім (серед загалом віруючих у Бога таких 7,3%). Якщо розглядати за конфесіями, то серед вірян УПЦ МП цей показник становить 7,9%, УПЦ КП – 10%, УГКЦ – 40%, інших – 0%.

Відвідують церкву тільки на великі свята 63% християн (серед віруючих у Бога – таких 63,3%). За окремими конфесіями маємо: УПЦ МП – 61,7%, УПЦ КП – 72%, УГКЦ – 60%, інші християни – 33,3%.

Один раз на тиждень або частіше відвідують церкву 4% християн (серед віруючих у Бога – таких 4,8%). За конфесіями: УПЦ МП – 4,7%, УПЦ КП – 2%, УГКЦ – 0%, інші християни – 0%.

Інші варіанти (а це: “по можливості”, “коли є бажання”, “на Великдень”, “коли на душі важко” тощо) – 23,9% від усіх християн (серед віруючих у Бога – 24,6%), серед них вірян УПЦ МП – 25,7%, УПЦ КП – 16%, УГКЦ – 0%, інших християн – 66,7% .

Найвищі показники, як можна побачити, демонструє молодь, що відносить себе до УПЦ, з них регулярно відвідують богослужіння 4,7%, не відвідують зовсім – 7,9%. Щодо представників інших конфесій, то тут

взагалі немає тих, хто регулярно бере участь у богослужіннях, 45% відвідують богослужіння на великі свята, 55% взагалі не відвідують.

Якщо порівнювати дані опитування 2011 р. із даними, отриманими у 2002 р. [2, с. 110] (табл. 6), можна помітити, що найбільша кількість студентів на 2011 р., так само як і на 2002 р., відвідувала церкву тільки на великі свята – їх чисельність навіть зросла з 56,5% до 63%, кількість тих, хто взагалі не відвідував богослужінь, так само, як і тих, хто часто відвідував церкву, на 2011 р. порівняно з 2002 р. зменшилася.

Таблиця 6

Дані щодо відвідування богослужінь респондентами

Частота відвідування богослужінь	Роки	
	2002	2011
Не відвідують богослужінь зовсім, %	15,5	8,8
Відвідують церкву тільки на великі свята, %	56,5	63
Відвідують церкву один раз на тиждень, %	12,5	4

З наведених даних можна зробити висновок, що, незважаючи на певний приріст показників, більшість віруючої молоді не приділяє вагомому значення релігійній практиці. Зрозуміло, що за таких умов не можна говорити про активне релігійне життя сучасної студентської молоді.

За підсумками проведеного у 2011 р. опитування було також складено рейтинг зазначених цінностей, який має такий вигляд: сім'я (468 умовних балів), любов (373), освіта (233), друзі (207), цікава робота (141), гроші (130), Батьківщина (87), релігія (40), суспільне становище (40), національні цінності (17). Отже, серед цінностей, що мають першорядне значення для сучасних студентів, перші три позиції посідають: сім'я – 75,6% опитаних саме її поставили на перше місце (серед віруючих у Бога – 76,7%, віруючих – 77,5%, серед невіруючих – 53,4%), любов – 46% (серед віруючих у Бога – 50,5%, віруючих – 48,1%, серед невіруючих – 46,7%), освіта – 29,9% (серед віруючих у Бога – 28,2%, віруючих – 27%, серед невіруючих – 13,3%). Якщо порівняти із показниками 2002 р., то можна побачити певні зміни. Так, серед студентів у 2002 р. [2, с. 111–112] цінність “любов” займала третю позицію (на другій стояла освіта), позиція “цікава робота” випереджала позицію “друзі” (отже, виявляється, що для сучасних студентів особисті відносини важливіші за освіту та цікаву роботу). Ставлення до інших цінностей суттєво не змінилося.

Щодо релігії, то помітно, що студенти не відносять її до першорядних цінностей (на перше місце релігії вказало тільки 0,6% респондентів, на друге – 3,4%, на третє місце – 3,7%, тобто на перші три позиції її поставили 7,7% від усіх опитуваних, від віруючих у Бога – це 10,5% та від віруючих загалом – 8,4%). Загалом вона посіла восьме місце у шкалі цінностей з дев'яти позицій, розділивши його із суспільним становищем та випередивши національні цінності.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків. Незважаючи на досить високі показники задекларованої релігійності, релігія і релігійна віра посідають далеко не

головне місце в житті сучасної студентської молоді. Релігійність має досить виразний приватизований характер, постає чинником особистої ідентифікації. При цьому зазначимо, що сучасна молодь досить часто демонструє неспроможність чіткого визначення власної позиції з того чи іншого приводу. До того ж фіксується низький рівень знань релігійної догматики навіть серед тих, хто визнав себе віруючим і належним до певної конфесії, та інституалізації релігійної поведінки. Так, значна кількість віруючих не вважає для себе обов'язковим відвідування храмів. Тобто реальний рівень релігійності більшості опитаних студентів виявляється значно нижчим, ніж задекларований ними при самовизначенні, а релігійні цінності займають передостанні місця у рейтингу цінностей сучасної студентської молоді.

Література

1. Белікова Н.Ю. Студенти і релігія / Н.Ю. Белікова, О.В. Беліков // ЛіС. – 2003. – № 5. – С. 14–17.
2. Белікова Н.Ю. Роль релігії та релігійних цінностей у сучасному житті студентської молоді / Н.Ю. Белікова, О.В. Беліков // Історія релігій в Україні. Праці XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20–22 травня 2003 року). – Л. : Логос, 2003. – Кн. II. – С. 109–114.
3. Єленський В. Релігія. Церква. Молодь / В. Єленський, В. Перебенесюк. – К. : А.Л.Д., 1996. – 160 с.
4. Національна та релігійна толерантність київських студентів : матеріали соціологічного дослідження / за ред. М.І. Кирюшка. – К. : Ансар Фундейшн, 2006. – 36 с.
5. Сєвекіна О. Небачений птах. Про дослідження релігійності населення України / О. Сєвекіна // Людина і світ. – 1999. – № 8. – С. 2–3.

Масальський В.І., Белікова Н.Ю. Релігія в житті сучасних студентів Донецька (за матеріалами соціологічного опитування)

У статті проаналізовано рівень релігійності та ціннісні орієнтири сучасних студентів на основі проведеного в 2011 р. соціологічного опитування у двох донецьких ВНЗ. Емпіричний матеріал засвідчив, що фактичний рівень релігійності студентської молоді виявляється значно нижчим, ніж декларований нею у відповідях, а релігійні цінності посідають передостаннє місце у рейтингу її життєвих цінностей.

Ключові слова: *релігійність, студенти, соціологічне опитування, конфесія, релігійна поведінка, ціннісні орієнтири.*

Масальский В.И., Беликова Н.Ю. Религия в жизни современных студентов Донецка (по материалам социологического опроса)

В статье анализируется уровень религиозности и ценностные ориентиры современных студентов на основе проведенного в 2011 г. социологического опроса в двух донецких вузах. Эмпирический материал засвидетельствовал, что реальный уровень религиозности студенческой молодежи является более низким, нежели задекларированный ею в ответах, а религиозные ценности занимают предпоследнее место в рейтинге ее жизненных ценностей.

Ключевые слова: религиозность, студенты, социологический опрос, конфессия, религиозное поведение, ценностные ориентиры.

Masalskyu V., Belikova N. Religion In The Life Of Donetsk Students Nowadays (by sociological survey materials)

The religion level and values orientation points of nowadays students 2011 sociological survey between two Donetsk high schools are analyzed in the article. The authors demonstrate that the real religion level of students appears to be lower than declared while communication and take the last level in living rating values.

Key words: religion, students, sociological survey, faith, religion behaviour, valuable orientation points.